

Николай
Терзийски

Звезди
пог
кленачите

Издателство Жанет 45

е носител на националните награди:

Христо Г. Данов – за принос в националната книжовна култура:

в категория Българска художествена литература (2002);

в категория Издание за деца (2007);

в категория Разпространение на българската книга (2011)

Златен лъв на Асоциация *Българска книга*:

за цялостен принос в издаването на съвременна българска литература (2002);

за оформление и полиграфическо изпълнение (2005);

за динамична културна и издателска политика (2014);

за най-добър издателски проект (2016);

за цялостна политика и забележителни постижения в изданията за деца (2017)

Константин Константинов – за принос (2005) и цялостен принос в книгоиздаването за деца (2018)

Южна пролет – за най-голям принос в издаването на дебютна литература (2018)

и Наградата на ЮНЕСКО – Първи световен конкурс по дизайн на книгата, Франкфурт (2003)

© Николай Терзийски, автор, 2022

© Борис Минков, редактор, 2022

© Дамян Дамянов, художник, 2022

© Издателство Жанет 45, 2022

ISBN 978-619-186-705-9

Николаѝ
Терзиѝски

Звезди
ног
кленачите

роман

2022

ЧАСТ ПЪРВА

ПРЕДИ СМЪРТТА

Среща във влака. Така започва историята им, в движение. На място, което не мога да конкретизирам, защото непрестанно се променя. А що се отнася до времето на срещата им, то също не може да бъде определено. Дори не мога да кажа дали

са се срещнали,
срещат се,
или ще се срещнат там.

И причината не са прочутите български влакови разписания, в изпълнението на които чудесно виждаме абстрактността на понятието за време. Коренът на неопределимото време на тяхната среща е другаде, дълбоко, далеч от логиката и разума.

Ето ги и днес. Във влака.

Вагоните тракат по релсовите съединения, докато те, двамата, пътуват из времената си. Вътре, в своя роман, в картината на света си или в песента на живота си. Лутат се из описанията, гледат цветовете на небето, слушат съзвучието на нотите. И мислят за неузнаваеми неща. Пътуват с различни цели. Да, и двамата имат крайна спирка, но само единият отива до предназначението си с реална задача. Другият има само посока. Стремеж. Идея. Но не и план.

И ето обаче, че всичко става обратно на очакваното.

Защото един поглед обърква посоките. Намеренията. Променя повествованието, цветоата гама, ритъма на сърцето. И дава ново начало на времето.

* * *

1940, гара Кочериново,

440 дни преди телеграмата с вестта за смъртта ѝ

Момичето е облечено в черна рокля. Първоначално Йосиф не я забелязва. Долавя лек повей край себе си. Усеща стъпката ѝ. Не я вижда, нито чува. Усеща я. Няма и как да я чуе – в закрития вагон се смесват хаотично гласове на пътници, а отвън пищи свирката на кондуктора, която подканя всички да заемат местата си, за да може парният локомотив да въздъхне тежко и да потегли по пътя към Рилската обител.

Чак тогава, след като влакът поема по тесните релси и гара Кочериново остава нейде назад, Йосиф се осмелява, уж случайно, да погледне натам, където е тя. И вижда лицето ѝ, удобно скрит зад възрастните мъж и жена, които седят непосредствено пред него, и непознатия му спътник отдясно, който сякаш се е облял с половин литър одеколон. Но Йосиф не усеща миризмата, защото гледа лицето ѝ.

Влакът набира скорост с пуфтене, пътниците зяпат навън, двамата старци пред Йосиф се разправят за нещо, приказват разпалено и недискретно, гръмогласно, човек не може да не ги чуе, освен ако не е глух.

... всеки път е така, разбираш ли, едно и също се повтаря... а ти защо, като знаеш, не предупреждаваш... глу-

пости, колко пъти ти казах за нея, че това е *тя*, същата, ама ти не слушаш, ти си седиш на ушите...

Слънцето отвън наднича над планината, птиците летят, подплашени от локомотива, светът е пред прага на война, най-голямата война от всички досега, а те си седят тук, във влака, и се препират за...

Йосиф не ги чува. Не ги вижда. Те са сенки. Йосиф вижда нея.

Черна шапка на главата ѝ. Под нея – две дълги плитки. Крехко лице. Светло. Загадъчно. Прелестно. Лице, на което устните – дребни и нежно извити надолу, придават леко смръщен вид, но Йосиф може да си представи каква усмивка се крие някъде там, дълбоко – зад всичко това, което вижда. За първи път.

Поглежда я отново. И пак я вижда за първи път.

Всяка секунда я вижда за първи път.

А тя седи до прозореца, по посока, обратна на движението, и гледа навън. Гледа със зелени изумрудени очи. Очи, които не са просто за да вижда света. Очи, чието предназначение е друго, те са измислени с различна цел.

Да създават светове. И да ги убиват.

Правят го точно сега, в този миг, когато се преместват и поглеждат към Йосиф. Дръзко и спокойно, сякаш винаги са знаели, че той е тук. Някъде дълбоко в тия очи има скръб. И любопитство. Но той не разбира нищо от това. Той е в зеленото.

Първоначално виждах всичко това в черно и бяло. Като на старите ленти. Черният локомотив, бялата земя под него и черният пушек, който потъва в бялото небе. Черните костюми и белите ризи на мъжете. Белите рокли и черните колани на жените. Някакво малко момченце с бяла блуза и черна жилетка, което изрежда спирките на влака. *Тя* също е в черно и с черна шапка. Йосиф е с бяла

риза и черен костюм от лен. И изобщо, един черно-бял влак в черно-бял свят с черно-бели хора, които се препират за черно-бели неща, всичко е останало там, на нечия забравена филмова лента – като онзи пристигащ влак на братя Люмиер в заведението на Марин Чолаков в Русе през 1897-а, а аз започвах да чувам дори шума на кинематографическата машина и учестеното дишане на зрителите, докато...

докато не се появи зеленото. Не на горите, които минават пред взора на всички черно-бели хора, загледани в прозорците. Зеленото на очите ѝ.

Йосиф бързо отмества поглед. Сега виждам, че и неговите очи не са черни, тъмнокафяви са. А нейните плитки са светлокафяви. И докато пейзажът придобива цвят и форма, Йосиф усеща как се поти в своето елегантно сако, вече и той гледа навън, дори чува откъслечни думи от хората около себе си, после се окопитва, но не посмява да се обърне отново към нея, не, той сваля шапката си, вади светлосиня носна кърпичка и забърсва с едно движение потното си чело, макар че изобщо не е горещо, пролетта навън едва е започнала да носи ароматите си и не може да измести мириса на дим от селските комини.

По гърба на Йосиф плъзват още капки пот. И в това няма нищо чудно. Какво по-нормално от това да ти стане горещо, когато погледнеш такива очи? От друга страна, има и обективни факти. И те са ясни. Йосиф е добре облечен четиресет и три годишен мъж, женен, с двама пораснали сина, уважаван и познаван от всички в родния си град. А тя... така ще каже след време Вулкана, един от най-близките му юношески приятели, тя е... толкова млада.

Колко?

На възрастта на големия му син? Или на възрастта на малкия?

Но не, Йосиф не мисли за подобни неща в момента. Нито пък си задава въпроса:

Как попаднах тук? И защо?

Вече не търси с поглед мястото, за което е тръгнал. Гледа навън, но не вижда зелените хълмове и селските гари, а само себе си, живота си, отразен в ония непознати зелени очи. Спомените нахлуват в мислите му и той се връща назад във времето. Всъщност не, той усеща цялото време, което е изживял като неделима цялост, побрана в безначален и безкраен миг.

Като роман от една-единствена дума, която се повтаря вечно.

Там някъде, разбъркана сред многобройните хора и думи, смърти и раждания, омесена с шума от предишната голяма война и младежките вълнения в Солунската гимназия, с първите прегръдки на синовете му, с радостта от успехите на дъскорезницата и създаването на фабриката, размита с цветовете на онези картини, които някога е рисувал, Йосиф вижда отново и първата среща с жена си Божия.

Като завръзка. Начало на фабулата в неговия роман.

* * *

Случило се в Горна Джумая*, която за краткост хората наричали Джумаята.

През хиляда осемстотин деветдесет и шеста, когато Йосиф се родил, в Джумаята имало не повече от хиляда-хиляда и двеста къщи. Някои новопостроени, но и много

* Старото име на Благоевград, преди да го нарекат на Димитър Благоев-Дядото.

опустели – изоставени от българите осемнайсет години преди това. На никой не му се искало вече да живее в изнемогащата Османска империя – чисто новото Княжество било на един хвърлей, отгатык баира. Но Санде, бащата на Йосиф, не бил човек, който да бяга от лошото. Той обичал да го държи под око –

така, казал, никога не може да ме изненада в гръб.

Не че смятал турците, които били почти три пъти повече от българите в града, за лоши – напротив, обичал да сяда с тях в кръчмата, да пият ракийка и да пушат тютюнец заедно. Виж, цинцарите и гърците хич не му се нравили – тия дошли тъкмо след като българите побегнали на север, и тъй като им идеала отвътре търговията, пак ядели хляба на нашите хора. Въпреки това, благородно – и с тях сядал на масата в кръчмата.

Санде (с ударение на „е“, разбира се) бил дърводелец – наследил занаята от своя баща. Но по-важното, което трябва да се знае за неговата дърводелска работилница във Вароша, малко под църквата „Въведение на Пресвета Богородица“, е, че там се провеждали заседания и тайни срещи на Организацията, революционния комитет на вемеореото*. Още от млад Санде ходел по комитаджилък из горите, а по време на Четническата акция (през лятото на хиляда осемстотин деветдесет и пета) срещнал своята Вера, ятачка на четата със слабовато тяло, яки гърди и суров поглед. След неуспеха на акцията, Санде успешно си отвел ятачката у дома, във Вароша. Дори ѝ направил чисто ново дървено корито, в което тя скоро започнала да пере дрехите на децата им.

Санде и Вера създали едно от онези идилични семейства, в които никой не очаква от другия мили думи и

* ВМОРО – Вътрешна македоно-одринска революционна организация, понякога наричана само Организацията.

трогателни жестове. Но всичко се подразбира, защото е заложено вътре, в хората. Независимо дали главата на семейството е в работилницата си, в кръчмата или е решил да грабне пушката и да тръгне с революционерите, останалите чувстват присъствието му – в топлината на огнището. И в сърцата си.

Иначе Вароша, българската махала на Джумаята, си била що-годе кротко и спокойно място, рядко се случвало да утрепят някого – най-много веднъж или два пъти в месеца. Из калните сокаци скитали отрудени хора, наред със свободни прасета, кокошки и други щастливи домашни животни, както ги наричаме в наши дни.

И има защо. Битието на домашните животни никак не е по-просто от човешкото, напротив – много по-сложно е, затова и домашните животни хич не си правят труда да пишат книги за него.

Година след Битолското въстание семейството на Йосиф било застигнато от изненадваща трагедия. Застигнато. Хубав израз... Ей така си живеем обикновено – с мисълта, че трагедиите ни гонят и настигат. А ядовете ги берем, докато грижите ни ги бере някой друг. Виж щастието го постигаме или ни сполита неочаквано. Кой ще ти чака щастие? Особено в годините на Битолското въстание...

Битолско тогава в Джумаята наричали Илинденско-Преображенското въстание от хиляда деветстотин и трета, което малкият Йосиф запомнил най-вече с липсата на баща си Санде. Четиресетгодишният дърводелец – то се знае – оставил работилницата, четирите деца и едрогърдата ятачка и заминал с пушката си нейде из Солунско. Но трагедията не била свързана с бащата.

Санде си се прибрал у дома напълно жив и здрав. Първо даже минал през кръчмата, мрачен и ядосан от лошия край на въстанието. Но не скръбен – това чувство не

му било познато още. Като влязъл у дома, той изобщо не обяснил на жена си откъде е домъкнал тия темперни цветила и четката, които държи в лявата си ръка. Подарил ги на малкия Йосиф – да си рисува. И друго не пояснил на Вера – защо му липсват два пръста, показалецът и средният, на дясната ръка. Казал ѝ само да не се вайка, защото:

дърводелец, който не може да работи с по-малко пръсти, никакъв дърводелец не е.

Кой знае колко не му пречело, държал си цигарата с лявата ръка или в устата. Бил и малко по-смръщен отпреди. Дали затова никой не го предал на башибозуците, които шетали из българските махали след потушаването на въстанието? Или защото турците обичали компанията му в мирно време? Това не се знае. Но трагедията била ето тая:

Прасето, на което се възлагали огромни надежди за прехраната и оцеляването през идващата зима, добре охраненото прасе, което обичало да се разхожда безгрижно из махалата, една вечер не се прибрало у дома.

Майката на Йосиф – някогашната яtachка на комитите Вера, постъпила както се полага в такава ситуация:

изоставила прането в дървеното корито и тръгнала да обикаля из сокаците и да вика прасето по име.

Казвало се Гошо. Как иначе?

Тропала по врати на съседи, разпитвала случайни минувачи. Но прасето никакво го нямало и никой не можел да даде надеждна информация за местонахождението му. Стигнала и до чаршията, до градската баня – нищо. На вратата на кръчмата обаче видяла мъжа си Санде, който си тръгвал с вечната цигара в ръка.

Не бил пиан.

Никой никога не го бил виждал пиан!

Като му казала новината, мъжът ѝ реагирал по обичайния начин – с цветиста псувня. После я изгледал ядо-

сано и решил да се върне в кръчмата, за да пийне още една чашка и да се поуспокои.

Жена му Вера обаче не загубила надежда. Вече из Вароша се било чуло за една млада гледарница от Мехомия, при която ходели близките на изчезнали във въстанието четници, и тя безпогрешно им казвала кой къде е и изобщо жив ли е. Разправяло се, че тая Жана виждала и мъртвите, и живите, дори лобните места сочала съвсем точно, а тия лобни места били по Битолско, Леринско, Костурско, Охридско, Кичевско, далеч отвъд Струма.

Та колко му е да разбере Жана къде се е днало едно обикновено прасе – било то живо или вече заклано?

Днес може да звучи смешно, но едно прасе в ония години било важно почти колкото едно дете за семейството. Особено при семейства с четири деца и едно прасе. Затова и Жана приела Вера в своята къща с мирис на тамян. Казала ѝ направо, че знае за какво е дошла, а после я успокоила, че Гошо си е жив и здрав, у комшиите от по-долната улица, в кочината им. Като чула безпогрешно имената на тия хора, които гледарницата нямало как да познава, Вера си тръгнала обратно.

– Кои?! – креснал Санде от вратата на кръчмата.

Не че не бил чул ясно името, де.

– Урановските ли?

Вера кимнала и мъжът ѝ запалил втора цигара – едната размахвал в лявата си ръка, другата държал между безименния и кутрето на дясната, и като вървял пред жена си към оная къща, разярено смуквал ту от едната, ту от другата. При къщата на ония Санде се повърнал, решил да отскочи до дома си и да вземе пушката – за по-голям авторитет.

Комита, който не може да стреля без два пръста, никакъв комита не е. Не го казал – то си било ясно от само себе си.

Вкъщи го видял и Йосиф, който тогава бил осемгодишен. Разбира се, подушил, че се случва нещо интересно, хвърлил четката и боите настрана и веднага тръгнал след баща си и майка си. Видял как Санде нахлува в двора на ония и вика силно стопанина на схлупената къщичка. Видял как домочадието излязло уплашено – съсухрени мъж и жена, а зад тях две парцаливи деца. Момче и момиче. Йосиф познавал момчето, казвало се Иво, понякога скитали заедно из махалата и по гората, биели се с прашки. Момчето било по-малко и тогава Йосиф го видял за първи път в живота си. Когато Санде отворил кочината и повикал своя Гошо, и после, след като прасето било освободено и тръгнало с уверена стъпка към дома си, докато баща му се заканвал на ония двама жални стопани, Йосиф гледал все момиченцето. От очите ѝ се стичали сълзи. От носа ѝ течал зеленикав сопол. Така Йосиф запомнил първата си среща с бъдещата си жена Божия.

Но най-важното от всичко било, че в оня ден прасето било намерено.

Тоя щастлив завършек на тежката ситуация обаче оставил у най-големия син на семейството още един неизлечим спомен. И най-вече въпроси без отговор. А Йосиф не обичал тия неща, които не можел да си обясни – бил умно момче и по Петровден бил получил свидетелството си за първо отделение. С отличие – къде ти, той вече пишел красиво и четял съвсем гладко. А как рисувал само! Освен това се грижел за по-малкия си брат и двете сестри, ходел сам до фурната за хляба, водел и мулето на чешмата да го пои, помагал и в работилницата на баща си, макар и не много охотно. Всичко му било ясно в тоя свят. И ето – някаква си Жана, гледарйца от Мехомия, да знае къде е скрито прасето им.

Как така някой ще знае къде са прасетата на хората?

Пък и самите хора – били те живи или мъртви?

Отговори на тия въпроси не намирал, но посред дългите размишления, докато изписвал някоя буква или докато тряскал и рендосвал в работилницата, у него покъмнало първото малко семенце, което някой ден можело да порасне и да разцъфне, за да доведе до...

едно голямо решение.

До избор, надхвърлящ пределите на света на Йосиф.

Защото той ще започне да усеща, че някъде там, под клепачите му, под клепачите на всеки от нас, има нещо много по-голямо. Нещо, до което малцина от нас успяват да се докоснат.

Също като взора на гледарйцата, която, за разлика от обикновените хора, вижда не само един свят.

А всички светове.

* * *

Дали светът е един-единствен, или са множество?

Това е един от вечните философски въпроси, който и днес не спира да занимава хората. Поне ония от тях, които имат склонност да мислят по подобни оплетени теми. И затова има толкова много теории – теологически, квантови, епикурейски, астрономически, магически, кръчмарски, вестникарски, всички се опитват да дадат отговор на тоя въпрос. Но как може да се даде верен отговор на пита-не, което съдържа грешка още в задаването си?

Да.

Въпросът е изцяло и безнадеждно сбъркан. Защото светът не е един-единствен *или* множество, а е един-единствен *и* множество.

Просто съюзът е сгрешен, сменяме *или* с *и*, след което всичко се изяснява. Махаме противопоставянето, прием

въпросителната и ето ни го отговора: *светът е един-единствен и е множество*.

Единият единствен свят е този, в който сме се родили. Всеки един от нас. Родим ли се, той става наш. Изцяло.

А множеството светове са онези, в които са се родили другите. Те не са наши, чужди са.

Освен своя свят обаче, ние усещаме и по нещо от другите. Гледаме ги как обикалят (точно като извънземни) около нашия, току се опитват да му кажат нещо, с което го променят – волно или неволно, понякога и на бой налитат, а друг път идват с мирни намерения...

дори и с любовни.

Дали това се случва във влака?

За да има любовен роман, са ни необходими два свята, нали?

Ето ги там, срещат се. Във влака.

* * *

Кочериново, Струма, Бараково, Пороминово, Стоб, Рила, Орлица, „Неофит Рилски“, Пастра...

Гласът на малко момченце, което изрежда спирките на влака, вади Йосиф от гмежта на спомените. Той чува как възрастен мъж – вероятно дядо на момченцето, одобрително възкликва „браво на Стефчо“ и ръкопляска при успешното изреждане на деветте гари. Йосиф се досеща, че освен изброените, има още три. Или четири? Във всеки случай последната е Рилският манастир, закъдето уж се е запътил той. Но явно Стефчо отива с дядо си до Пастра и какво идва след това, изобщо не го вълнува.

А Йосиф не знае къде отива. Хвърля крадешком поглед към мъжа, който седи до момичето със зелените очи.

Висок и красив младеж, най-много два-сет и пет годишен. Приятел? Годеник? Но няма ли прилика в чертите им? Той също е зеленоок. Освен това двамата изобщо не приказват помежду си. Може би са брат и сестра. А ето ония, които седят гърбом от другата страна, вероятно са майка им и баща им, нищо че Йосиф изобщо не вижда лицата им. Но пак се надява да е прав, макар че... на какво се надява?

На ей тоя кратък неин поглед.

Пак дързък. Но и уязвим, нейде там, вътре. И любопитен? Или всичко това са нюанси на зеленото, бяновете?

Влакът спира и тръгва, пътниците шумят, борови гори и високи скали затулят слънчевите лъчи, а тя пак го поглежда. Онзи до нея сякаш усеща нещо, но какво?

Какво иде след тия погледи?

Йосиф отмества очи, насочва ги навън и се досеща, че всъщност е тръгнал натук заради голямата си младежка страст – рисуването.

* * *

Осем години след освобождаването на прасето дошло и освобождението на Джумаята. Но тогава Йосиф не бил у дома, за да се радва със съгражданите си, а рисувал Елена – възлюбената на най-близкия си приятел от пансиона в Солун. Рисувал я, без да я е виждал.

За да стигнеш от Горна Джумая до Солунската гимназия – поне в случая на Йосиф било така – са нужни три неща. Ученолюбивост. Упорита майка. И пестелив баща. За да може, след като завършиш с отличие прогимназията, майка ти да погледне мъжа си, да му тропне с крак, да изпъчи гърди и за пръв път да пробва да наложи волята си:

– Наш Йосиф ще учи.

Така казала Вера над дървеното си корито за пране.

– Ако щеш, Васе си го прави дърводелец, той е уфатен*. А за Йосиф извади парите, дето събираш – ще стигнат да го пратим в Солун.

Васе (и той с ударение на „е“) бил вторият син на семейството.

Санде смукнал от цигарата, почудил се, дали да не удари един шамар на тая нахална жена, та да си гледа прането, но кой знае защо въздъхнал и решил да се раздели с парите, събирани с тежък труд през целия му живот. Кътал ги уж за черни дни. Или за да ги раздаде на децата си като порастат. А сега щели да идат за даскалите... Ама пък и Йосиф хич го нямало в работилницата!

– Като не го бива за работа, да ходи да учи.

Не го креснал. Казал го тихо и послушал жена си. Дори я обикнал още повече заради думите ѝ. Защото знаел, че там – в Солунската гимназия, даскалите и учениците са все от Организацията.

В пансиона на гимназията Йосиф срещнал Вълкан, по прякор Вулкана – един от хората, чиято съдба (като откриването на онова прасе) щяла да остави дълбока следа в мислите и спомените на героя ни. И направо да се намеси във фабулата на живота му.

Двамата се сближили, когато научили, че са родени на един и същи ден, в една и съща година. И май само Йосиф знаел истинското име на Вулкана – тоя едър и немирен хлапак от Щипско, който хич не се учел добре, но бил първи в революционния кръжок и в лудориите, които се вършели из пансиона.

И не само – из цял Солун. Вулкана продавал от найхубавия тютюн на гимназистите, внасял гръцка ракия в

* Това не е обида, означава сръчен, умел.

пансиона, а в някои вечери организираше „акции“ – излизал с избрани съученици, облечени не в училищните униформи, с които ги знаели всички. Така пременени ходели в пансиона на девическата гимназия.

В живота на Йосиф Солун бил място за учене и възмъжаване. Но не онова възмъжаване, дето се прави с помощта на девическата гимназия – за него Йосиф още не мислел. Или мислел, но не си признавал. Възмъжаването за Йосиф било отделянето на сюжета на живота му. Първото откъсване от лоното на родителите, от брат му и сестрите, от Джумаята и познатия свят. Почвал да размишлява за себе си, за всичко, което предстои, и за това, какво иска да направи в тоя свой живот. Искал да се изучи и да стане голям човек – търговец, лекар или поне учител по история като Анастас Разбойников*. Искал да пътува и да види далечни земи. Искал и семейство с много деца, които да отгледа в своята богата къща – не в Джумаята, а тук, в Солун – след като бъде освободен от турско. Може и в София, столицата на Царството. И много други неща искал Йосиф. За тях мислел, когато си лягал да спи в пансиона.

В живота на Вулкана обаче възмъжаването си било по всички линии. Най-вече заради една двайсет и девет годишна омъжена гъркиня на име Елена**.

Вулкана я видял един пролетен ден на пазара и първото нещо, което го пленило, била стъпката ѝ. Тая жена не припкала като момичетата от девическата гимназия, а ходела така, сякаш светът ѝ принадлежи.

* Така се казвали учителите в Солун през ония години.

** Да не се бърка с Хубавата Елена! Макар че Йосиф защитавал приятеля си и уверявал всички, че тая Елена изобщо няма мустаци. Не че Йосиф или някой от съучениците му я бил виждал, де!

Това си е съвсем вярно за всеки от нас – светът ни е наш и на никой друг, но Вулкана не ги знаел тия неща, тогава бил едва на шестнайсет години.

Проследил я до дома ѝ. Проучил я, като разпитал един грък за нея – она му разказал, че мъжът ѝ е в бойния флот и никакъв го няма у дома, че е бездетна, че от време на време разни непознати мъже влизат в къщата ѝ, та затова все ходи нагиздена с нови бижута. Тая история напълно устройвала Вулкана, тъй че един ден, месец преди завършването на учебната година, нашият човек причакал Елена на улицата и я заприказвал на развален гръцки.

Предвидливо пак бил облякъл други дрехи, а не униформата на гимназията. Както казах, бил едър и имал вече гъст черен мустак. Представил се за търговец от Батуми. Подарил ѝ красиви обеци, купени от един златар с парите, спестени от търговията с тютюн и ракия из пансиона. И онази го пустила в дома си.

Дори на Йосиф не разказал какво са правили там, но от оная нощ нататък Вулкана взел да ходи замечтан из класните стаи и вместо да слуша уроците по математика на Козма Георгиев или разказите на историка Анастас Разбойников, пишел в тетрадките си стихотворения, които после ходел и рецитирал на гъркинята – тя не знаела и дума на български, така че хич не се усъмнила в грузинския произход на госта си. После дошла ваканцията, която Вулкана обяснил с пътуване до Батуми, но обещал на Елена, че следващата есен ще се върне.

То се знае – върнал се. И то точно когато мъжът на оная, прекарал лятото у дома си, заминал с флота. Докато се захващала Балканската война, докато в Горна Джумая почвали арести и разоръжаване на българите; и после, докато нашите войски настъпвали в Източна Тракия, а гръцкият военен бил кой знае къде – из Тасос, Самотраки или

Лесбос; Вулкана ходел при своята Елена и продължавал да ѝ носи евтини дрънкулки. Тъкмо бил посъбрал пари през лятото. Станал и един от най-прилежните в гимнастическото дружество, стопил за нула време корема си и между другото, взел шампионската титла от състезанието по скок на три крачки.

Надзирателят в пансиона, вместо да опита да го вразуми или да му забрани да ходи нощем навън, му подарил личната си грапава чешалка*, закупена преди време от Рилския манастир, за да я отнесе на гъркинята.

Дали чешалката, приета с радост, или успешните скокове му вдъхнали смелостта да разкаже на Елена истината? Никакъв търговец от Батуми не съм, рекъл, аз съм българин, гимназист, тая година завършвам. Оная не се смутила и нищо не казала – дали защото и тя го обичала, или заради дрънкулките, които ѝ носел.

Нищо не ме вълнува вече, казвал Вулкана на Йосиф, ни новините от войната, ни акциите на Организацията, ни кръжоците и революцията. Моля я да избяга с мене, след като завърша. Ще я отведе в София, във Виена, може и в Париж даже. Колкото по-далеч, толкова по-добре.

Йосиф слушал ли, слушал. И точно това щял да си спомни един ден, в онзи влак, в който погледът му щял да се сблъска с друг и ударът да промени всичко. Както спасението на прасето, така и историята на Вулкана и гъркинята Елена останали дълбоко в мислите му. Готови да изплуват на повърхността тогава, когато би трябвало да вземе онова решение, най-важното.

Ето такива, уж дребни и незначителни случки могат да ни накарат да надхвърлим пределите на света си.

* Чешалката е била чудно нещо в ония години, защото още нямало електрически масажори, а и хората ходели на баня веднъж седмично (в най-добрия случай).

Светът на Вулкана обаче изригнал и се сринал – скоро след използването на чешалката по предназначение и радостното посрещане на българската армия в Солун. Няколко дни след като научил неочакваната вест, че

бездетната гъркиня е забременяла

и – уверен, че той е бащата на това дете, Вулкана отново запланирувал как хич няма да чака да завърши, а час по-скоро ще я отведе оттук.

В последно време градът се пълнел с турски бежанци от всички краища на Македония, дори Вулкана срещал свои съседи от Щипско. Из гимназията се говорело, че гръцките войски пречат на българските, защото искат първи да влязат в града. Съучениците на Йосиф и Вулкана били готови да се сбият с всеки срещнат грък, а надзирателят вече не бил така благосклонен към разходките на щипчанина и набързо съжалил за чешалката си. След това дошла и забраната за излизане – заради опасността от сблъскване между гръцки и български ученици.

Вулкана чакал армията с по-голямо нетърпение от всеки друг. Не заради войната. Заради жената. Тия ми ти гръцки Елени все по-важни от войните излизат...

И ето – една нощ тропот събудил гимназистите в пансиона, всички се вдигнали от леглата, нахлузили ризите, обули се направо на боси крака и видели как нашата армия влиза в трапезарията им. Вдигнали на ръце учителя Козма Георгиев, който се опитвал да въдвори ред, а после поканили окаляните войници да спят в собствените им легла. Кой ще ти спи – войниците разказвали как били посрещани навсякъде с тепсии, пълни с турски патрони, как българите ги прегръщали и крещели.

Но Вулкана го нямало, за да чуе тия истории. Като го потърсил с поглед, Йосиф веднага се сетил, че е използвал суматохата, за да иде в дома на гъркинята.

Нямало го и на следващия ден, когато учениците дружно отишли в квартала „Вардар капия“, за да посрещнат частите от Седма рилска дивизия, когато всички отново крещели „ура“, а войниците на генерал Тодоров им отвръщали по същия начин.

Същата вечер Вулкана се върнал и в очите му не се виждала никаква радост, липсвал всеобщият ентузиазъм от пристигането на войската. Помръкнал, той разказал на Йосиф какво чул от съседката на неговата Елена миналата нощ.

Не само че не го дочекала, за да избягат заедно в София, Виена или Париж, не само че не решила да скрие тайната и да махне детето, а взела, че разказала всичко на ненадейно върналия се у дома военен от флота. Помолила го за прошка. Но оня само хванал моряшкия си нож

и я заклал.

Романът на Елена свършил неочаквано бързо. Романът на детето – така и не бил започнат. А романът на Вулкана никога вече нямало да е същият.

– Ще ти кажа каква беше. Аз ще говоря, а ти ще рисуаш.

Вулкана казал това кротко, не заповеднически. И Йосиф нямало как да откаже. Приятелят му бил виждал какви хубави картини излизат изпод четката на Йосиф.

Нарисувал Елена – такава, каквато му я описал Вулкана. И точно затова там, на платното му, не била просто една гръцка жена, а изконната човешка представа за любовта.

После щипчанинът внезапно изоставил гимназията и си заминал от Солун, взел и портрета на любимата си. А Йосиф останал и продължил да рисува – не това, което вижда с отворени очи, а онова, което му се явява, когато ги затвори. Рисувал и когато критската жандармерия нахлула в общежитията, изпочупила всичко, взела българските книги и ги разхвърляла по улиците на Солун.

Така приключила и историята на Солунската мъжка гимназия и наивната, но и чиста мечта този град да стане българско пристанище. А Йосиф се прибрал в Джумаята, която вече била освободена от турско. И там продължил да рисува – до мобилизацията за Европейската война.

* * *

Ония картини и сега били в дома им. Като почнала дъскорезницата да печели, Божия накупила рамки и се заловила да ги реди по стените. Гостите, които идвали, се дивели на красивите пейзажи – морски, полски и планински, на натюрмортите, на портретите с непознати никому лица. Съпругата му се гордеела със създаденото дори повече от него, но като я запитали дали Йосиф още рисува, тя отвърщала също като него:

– Вече не. От много години.

Дали защото един ден почувствал, че няма как да направи толкова хубава картина, като оная на Елена в Солун? Или по някаква друга причина? Но се случило така, че точно една от собствените му рисунки довела Йосиф във влака. За да срещне момичето.

Миналата есен у тях гостувал някакъв търговец от Пловдивско. Като видял онази картина на стената, веднага казал, че знае кое е мястото. На учудения Йосиф обяснил, че по пътя си насам се отбил през Рилската обител, пътувал с влака. И този пейзаж бил съвсем същият – скалите от двете страни и тесният път по средата, който се вие към планинските върхове.

Йосиф отвърнал, че не може да е така. Не е рисувал видяно място, а си е въобразил всичко. Но она не му повярвал.

Затова и Йосиф поел натук. Не толкова, за да открие има ли го мястото, нарисувано от него, а с надеждата отново да започне да вижда със затворени очи онова, което после ще излезе изпод четката. Знаел, че това е празното в живота му, че само това му липсва, за да изпита пълно щастие и удовлетворение.

Качил се на автомобила си. После на влака за Рилския манастир.

Но настъпил неочакван обрат в сюжета.

Вместо онова, което търсел – зелените очи на момичето отсреща. Ненарисувани от никого на света.

* * *

Все по-рядко се питаме за смисъла на някои думи. Откъде идват. Например думата *свят*. Ясно е, всеки знае – светът е общото наименование на Земята и живота на нея. Сбор от човешката цивилизация, човешкия опит, историята, всичко, което се случва на тая Земя, откакто сме се появили. Оттам и световните дела са ония, дето засягат всички ни – не само отделните държави и човеци.

И това е вярно. Но на български „свят“ идва от „светлина“.

Дали точно тук не се крие и истинското значение на думата? Нима времето във всеки човешки свят не започва тъкмо с това чудо? Светлината. Нима времето ни не свършва точно с края ѝ?

Оттук и друго – прозорец към света не е книгата (да ме прощава учителката ми по литература). Прозорец към света са очите ни.

Очите са първият и най-важен елемент на всеки свят. Прозорец. Но не и портал. После идват и другите ни сети-

ва. Слух. Обоняние. Вкус. Осезание. Някой даже може да каже, че без тия сетива, извън онова, което пускаме в себе си чрез тях, нищо не съществува.

Сигурен съм, че това е погрешно. Защото със сетивата си ние виждаме своя собствен свят, но когато затворим очи, можем да видим светлините от другите светове. И дори да ги създадем.

Да надскочим своето битие. Именно това е отличителната черта на човека, която го води по пътя му през времевата – поривът да надхвърли човешкото. Да стигне до онова, голямото и непознатото, което не е отвън, в космоса, а вътре – в човека. Под клепачите. Там се крият тайните, които не сме прозрели. Там създаваме времето, там картината се превръща в песен, песента в роман, а романът пак в картина, до безкрай. Там ще отиде и Йосиф по-късно в разказа ми, когато отново грабне четката.

* * *

Спрял да рисува, след като се върнал от войната. Европейската, предишната голяма война. Големите войни били изобилие в ония години! Тогава Йосиф затворил очите на бащата на Божия, която още не му била станала жена. Дватамата с Урановския воювали заедно, един до друг били и когато гранатата се взривила.

Като се върнал в Джумаята и го наградил с орден за храброст, Йосиф взел, че напук на майка си поискал за жена точно сирачето на Урановските. Родили се синовете и когато ги поемал в скута си вечер, Йосиф изпитвал истинско щастие. Направил дъскорезницата, почнал да търгува и да печели, вдигнал нова къща за жена си и децата, станал един от големците в Джумаята – ей така,

от нищото, от беден баща дърводелец и майка ятачка на Организацията.

Сега го наричаме бизнес нюх. Някои още ползват и тогавашната дума – предприемчивост.

Все тая, животът се отворил пред него, печелел и пътувал, децата растели, дори майка му тайно се гордеела с него, но... имало нещо друго. Колкото и да наливал и да пълнел дните си, нещо оставало празно.

С годините това, празното, все повече се набивало на очи, макар че било невидимо

като беззвездно нощно небе.

Нищо не остава, казвал си. Децата ми почти пораснаха. Дъскорезницата ми търгува с гърци, сърби и немци. Жена ми си шие рокли от модни платове. Трупам богатство, не кой знае какво, но има. И пак... нищо не остава.

Като всеки човек, прозрял онова голямото, което спи под клепачите ни, той страдал от липсата му. Изобщо не подозирал, че вече го е постигнал, в Солунската гимназия.

С портрета на гъркинята Елена.

* * *

Такива ли са били очите на ония девойки, мисли си Йосиф във влака. Зеленооките, които някога ги изгаряли на кладата само защото омагьосват света?

Йосиф не знае. Но е омагьосан.

И вече сюжетът е ясен. Когато влакът спре на Пастра и момичето се изправи заедно със спътниците си, Йосиф ще тръгне след тях.

Ще върви малко по-назад, без да ги изпуска от поглед, но ще се стреми да не го забележат – там, по калните улици на селото, което мирише на пушек, животни и безна-

деждност. Ще чуе камбаната, която бие „на умряло“, ще си спомни първите си срещи със смъртта, ковчезите, които някога е ковал заедно с баща си и брат си в малката им работилница, ще долови отново шума на войната, онази, в която се е бил като млад. Селото около него също ще е шумно, той ще усети оживлението, което само смъртта може да предизвика. Парадокс?

Животът е изтъкан от парадокси.

Ще крачи след тях, без да обръща очи към погледите на селяните наоколо, като престъпник, осъден за тежко злодеяние през средните векове, който не смее да срещне зора на ония, дошли да гледат наказанието му. Защото очите на другите са енигма, те виждат друг свят, те виждат и какво ще стане по-късно, когато Йосиф ще влезе в къщата на мъртвеца.

Вътре ще е пълно с хора. И сякаш никой няма да го заподозре, него, непознатия, който е нахълтал неканен, без дори да знае кой е оплакваният на одъра.

Там Йосиф ще срещне отново очите ѝ. И няма да види в тях печал, а само съотно угризение за липсата на скръб пред смъртта. Чак в онзи миг ще осъзнае истински, че не само той я вижда. А и тя – него.

Ще си тръгне засрамен, без дори да си помисли, че може да отиде и на гробището.

Ще си тръгне щастлив, защото ще почувства с цялото си същество какво трябва да направи.

Ще си тръгне обезпокоен, с мисъл за силата, довела го тук – непозната и непознаваема, и точно затова несъкрушима.

Преди да се измъкне от селото обаче, още там, пред къщата, ще го спре една приказлива селянка, ще се представи – стрина Бонка, и ще захване да разказва каква е връзката ѝ с мъртвия, кое е това семейство, колко братя

и сестри са, кой откъде дошъл на погребението и с колко деца, ще изрежда имена – Коста, Симо, Ангела, Марта, още много имена, които Йосиф няма да запомни, преди да се изплъзне и да тръгне обратно към гарата, да се върне във влака, после в автомобила си, за да стигне у дома и да почне да рисува.

Защо да рисува? Защото няма друг начин да изрази чувството си към зеленоокото момиче. На този свят. И затова копнее да се пренесе в друга реалност, измислена от него. В други времена. Да превърне думите в цветове.

Ще рисува зелени очи. Като смарагди. Но на платното ще излизат сини звезди. Под сенките на клепачите звезди ще светят, за да очертаят силуета на един самотен мъж. Така и ще нарече тая картина:

Звезди под клепачите.

* * *

Няколко дни след онова пътуване с влака, в едно софийско общежитие за студенти се получава писмо. Адресирано е до момиче на име Антония. И в него пише следното:

Скъпа приятелко Тоня,

Ще остана още седмица у дома при майка и татко – така че ти изпращам това писмо, за да ти разкажа една случка. Просто нямам търпение до срещата ни, а само с теб мога да споделя това, което изживявам.

Щастие и нещастие често вървят ръка за ръка. Това научих аз по пътя за погребението на горкия ми чичо в Пастра, заради което се наложи да си тръгна

В памет на баща ми

*Ти си човекът,
който преплува морето
и ми донесе слънце*

СЪДЪРЖАНИЕ

Част първа	15
Преди смъртта	
Част втора	287
След смъртта	
Част трета	316
Докато смъртта...	

Николай Терзийски
ЗВЕЗДИ ПОД КЛЕПАЧИТЕ
Роман

Българска
Първо издание

Редактор *Борис Минков*
Художник *Дамян Дамянов*
Коректор *Елина Янакиева*

Формат 60/90/16
Печатни коли 20.75

Предпечатна подготовка:
Студио Стандарт ЕООД – Пловдив, тел. 032/60 90 50

Печат: Полиграфически комплекс Жанет 45 – Пловдив
бул. „Ал. Стамболийски“ № 9, тел. 032/60 90 90

Издателство Жанет 45 ООД – Пловдив
бул. „Ал. Стамболийски“ № 9
тел. 032/60 90 90; факс: 032/60 90 60

www.janet45.com

ISBN 978-619-186-705-9